

Přerušeni výkonu trestu či poskytnutí eskorty pro naléhavé rodinné důvody jako součást práva na respektování soukromého a rodinného života osob omezených na svobodě

Jakub Drahorád*

Abstrakt: Příspěvek se věnuje problematice uplatňování práva na respektování soukromého a rodinného života osobami omezenými na osobní svobodě z důvodu výkonu vazby či výkonu trestu odnětí svobody ve formě možnosti dočasně opustit, za doprovodu eskorty či samostatně, prostor věznice pro naléhavé rodinné důvody. Těmi je v práci míněna zejména účast na pohřbu blízkého příbuzného či možnost jej navštívit v nemocnici. Zatímco v případech vazebně stíhaných osob není tato problematika na zákonné ani podzákonné úrovni nijak upravena, u osob ve výkonu trestu odnětí svobody ve věznicích se zvýšenou ostrahou či na doživotí je zčásti výslovně zakázána. V praxi je tedy těmto osobám uplatňování jejich práva dle čl. 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále také jen „Úmluva“) v těchto případech plošně znemožněno. V případě osob v „běžném režimu“ výkonu trestu odnětí svobody je pak toto právo závislé na libovůli ředitele věznice, který nemusí své nepřezkoumatelné a neformální rozhodnutí o přerušeni výkonu trestu žádným způsobem odůvodňovat. Evropský soud pro lidská práva přitom již 20 let ustálenou judikaturou potvrzuje, že nemožnost zúčastnit se pohřbu blízkého příbuzného či navštívit takovou osobu v nemocnici konstituuje zásah do práva dle čl. 8 a požaduje, aby ke každému z takových případů bylo přistupováno individuálně a výkon práva byl umožněn do nejvyšší možné míry, pokud jeho omezení není nezbytné v demokratické společnosti. Příspěvek tedy zkoumá, zda je legislativní a praktický stav v ČR s judikaturou ESLP souladný, a navrhuje možnosti případných změn.

Klíčová slova: Evropský soud pro lidská práva, respektování soukromého a rodinného života, čl. 8 Úmluvy, vazba, odnětí svobody

Úvod

Evropský soud pro lidská práva („dále jen „ESLP“) je orgánem, který autoritativně vykládá Evropskou úmluvu o ochraně lidských práv (dále jen „Úmluva“), tedy mnohdy konkretizuje, jaké závazky vyplývají členským státům z práv, která právě Úmluva garantuje jednotlivcům.¹ Když roku 2002 Ústavní soud ČR rozhodl, že mezinárodní smlouvy o lidských právech, k nimž ČR přistoupila, jsou součástí českého ústavního pořádku, potvrdil tím, že stav či jednání, které by byly s požadavky Úmluvy tak, jak je vykládá ESLP, v rozporu, by představovaly neoprávněný zásah do práv, která jsou garantována všem občanům ČR (a mnohá z nich nejen občanům).² Výklad ESLP se však v souladu s jeho doktrínou

* Bc. Jakub Drahorád, student Právnické fakulty Univerzity Karlovy. E-mail: kuba.drahorad@gmail.com. ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2552-6933>.

1 Rada Evropy. Evropská úmluva o ochraně lidských práv. Čl. 32. Dostupné z: <https://www.echr.coe.int/documents/convention_ces.pdf>.

2 Ústavní soud ČR. Rozhodnutí Pl. ÚS 36/01 ze dne 25. 6. 2002. Dostupné z: <<https://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=Pl-36-01>>.

dynamického výkladu v čase mění a to často tím způsobem, že okruh situací, které daný článek Úmluvy pokrývá, se v čase rozšiřuje a poskytuje tak jednotlivcům čím dál tím vyšší ochranu.

Jednou z mnoha judikатурních linií, kde k tomuto jevu došlo, je i interpretace článku 8 Úmluvy, který chrání respektování rodinného a soukromého života. Zatímco na přelomu tisíciletí se jeho ochrana dle názoru Soudu nedala vztáhnout na situace, kdy osoba omezená na osobní svobodě chtěla opustit prostor věznice ze závažných rodinných důvodů, nyní je již situace zcela opačná – opuštění věznice, ať již za přítomnosti eskorty, či samostatně, by naopak dle ESLP mělo být dotčeným osobám umožňováno v nejvyšší možné míře a jakékoliv omezení tohoto práva musí být v individuálním případě odůvodněné a v demokratické společnosti nezbytné. Přestože tento výklad začal Soud rozvádět již před 20 lety, stále se nezdá, že by jej v českém právní prostředí kdokoliv v rámci moci výkonné, zákonodárné či soudní prakticky reflektoval, natož se jím hodlal řídit.³ Cílem příspěvku je tedy porovnat požadavky ESLP v této oblasti se současným stavem právní úpravy i praxe v ČR tak, aby bylo možno konstatovat, zda je současná česká legislativa a praxe s judikaturou ESLP souladná, či zda je s ní v rozporu. Primárně se přitom bude zabývat právy osob omezených na osobní svobodě z důvodu výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody (vzhledem ke specifické právní úpravě se zvláštním zřetelem na práva osob vykonávajících trest odnětí svobody ve věznicích se zvýšenou ostrahou a na doživotí⁴), okrajově pak právy osob zadržených či zatčených.

1. Judikatura Evropského soudu pro lidská práva

1.1 Judikatura ESLP vztahující se k právům osob odsouzených či vazebně stíhaných

Ještě na přelomu tisíciletí Evropský soud pro lidská práva vůbec nepovažoval nemožnost zúčastnit se pohřbu blízkého příbuzného za zásah do čl. 8 Úmluvy, garantujícího právo na právo na respektování rodinného a soukromého života.⁵ Ten stanoví, že:

„1. Každý má právo na respektování svého soukromého a rodinného života, obydlí a korespondence.

2. Státní orgán nemůže do výkonu tohoto práva zasahovat kromě případů, kdy je to v souladu se zákonem a nezbytné v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, veřejné bezpečnosti, hospodářského blahobytu země, předcházení nepokojům a zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných.“⁶

³ Ačkoliv orgány státní správy tento vývoj judikatury prokazatelně zaznamenaly a jsou si vědomy, co z něj vyplývá, viz s. 12.

⁴ Osoby vykonávající trest odnětí svobody na doživotí jej obvykle vykonávají ve věznicích se zvýšenou ostrahou a v žádném případě se tak nejedná o dvě odlišné skupiny osob jako spíše o množinu a její podmnožinu. Zároveň však, byť se tak děje zřídka, není tento překryv sto procentní, a i trest odnětí svobody na doživotí může být za určitých okolností vykonáván ve věznici s ostrahou (viz § 57 odst. 5 tr. z.) a především právní úprava (ne)možnosti přerušení výkonu trestu pro naléhavé rodinné důvody je u těchto dvou kategorií osob rozdílná. Z toho důvodu k nim coby k samostatným kategoriím osob přistupuje i tento příspěvek.

⁵ ESLP. Rozsudek ve věci *Georgiou proti Řecku*. Rozsudek. Štrasburk: Evropský soud pro lidská práva. 13. 1. 2000. Dostupné z: <<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-5006>>.

⁶ Rada Evropy. Evropská úmluva o ochraně lidských práv. Čl. 8. Dostupné z: <https://www.echr.coe.int/documents/convention_ces.pdf>.

Přelom však přineslo v únoru 2003 rozhodnutí v případě *Płoski proti Polsku*.⁷ Stěžovatel postupně zemřeli oba rodiče v době, kdy byl ve vazbě za nenásilné trestné činy, ani jednoho pohřbu se však nesměl zúčastnit, aniž by mu byl sdělen relevantní důvod (krom toho, že by mohl utéct) nebo by bylo zvažováno, že jej na pohřbu pustí s eskortou.

V § 32 rozhodnutí zde Soud najednou zdůraznil, že nikdo nerozporuje, že takové jednání představuje zásah do čl. 8, a dále měl za to, že tento zásah by musel být podložen pouze přesvědčivými důvody, ze kterých by vyplývalo, že bylo rozhodnutí přijaté polskými úřady „nezbytné v demokratické společnosti“. Jednalo se tedy o opravdu výrazný výkladový posun.

Proti Polsku pak následoval v roce 2011 i případ *Giszczak proti Polsku*, ve kterém odsouzený za navádění k vraždě chtěl navštívit dceru v kómatu poté, co ji srazil autobus.⁸ To mu příslušné orgány nepovolily, ale nedostatečně odůvodnily proč, a když se pak chtěl zúčastnit alespoň dceřina pohřbu, nedostatečně jasně vysvětlily, jestli by na něj mohl jít v běžném oblečení, či pouze ve vězeňském mundúru a s okovy na nohách. Písemné vyhotovení svolení, že se pohřbu může zúčastnit, mu navíc doručili až 4 dny po pohřbu. I když tedy stěžovatel formálně možnost účasti na pohřbu měl, faktické okolnosti přesto konstituovaly neoprávněný zásah do čl. 8.

Do dnešních dní se tedy již na výkladu, že neumožnění zúčastnit se pohřbu blízkého příbuzného představuje zásah do práva dle čl. 8, judikatura ESLP ustálila.⁹ Zásah však může být oprávněný, pokud je v demokratické společnosti nezbytný. Na opuštění věznice z naléhavých rodinných důvodů tedy neexistuje právní nárok a povolovací režim je zcela v pořádku, avšak pro to, aby Soud neshledal porušení, je potřeba odůvodnit v každém individuálním případě, proč danou osobu není možné na pohřeb či do nemocnice pustit v rámci přerušování výkonu trestu či proč nejdou učinit ani žádná alternativní opatření, jako doprovodit danou osobu na pohřeb s eskortou.¹⁰ V úvahu lze přitom vzít zejména faktory jako logistickou a finanční náročnost celé akce, charakter a dosavadní chování dané osoby, aniž by však svolení k účasti dostalo charakter odměny, či závažnost skutku, za který je daná osoba odsouzena / ze kterého je obviněna. Zároveň je však při zvažování propouštění třeba brát v úvahu hledisko potřebnosti postupné resocializace vězňů, zejména pak těch odsouzených na delší dobu, kterým se již blíží konec trestu a možnosti k alespoň chvílovému opuštění prostředí věznice tak pro ně mohou hrát velmi důležitou roli. Pokud nelze naaranžovat opuštění věznice, ať již s doprovodem eskorty či bez něj, měly by se

⁷ ESLP. Rozsudek ve věci *Płoski proti Polsku*. Rozsudek. Štrasburk: Evropský soud pro lidská práva. 12. 11. 2002. Dostupné z: <<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60733>>.

⁸ ESLP. Rozsudek ve věci *Giszczak proti Polsku*. Rozsudek. Štrasburk: Evropský soud pro lidská práva. 29. 2. 2012. Dostupné z: <<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-107589>>.

⁹ Viz např.: ESLP. Rozsudek ve věci *Kanalas proti Rumunsku*. Rozsudek. Štrasburk: Evropský soud pro lidská práva. 6. 12. 2016. Dostupné z: <<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-169672>>, ESLP. Rozsudek ve věci *Écis proti Lotyšsku*. Rozsudek. Štrasburk: Evropský soud pro lidská práva. 10. 1. 2019. Dostupné z: <<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-188991>>, ESLP. Rozsudek ve věci *Guimon proti Francii*. Rozsudek. Štrasburk: Evropský soud pro lidská práva. 11. 7. 2019. Dostupné z: <<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-192616>>.

¹⁰ Stejný standard ochrany se vztahuje i na osoby v ochranném léčení v psychiatrických léčebnách. Přestože se dle Soudu co do povahy a účelu omezení svobody nacházejí ve zcela odlišném postavení než osoby ve výkonu trestu ve věznicích, i v jejich případě je vyžadováno řádné a individualizované odůvodnění nezbytnosti zásahu do jejich práv v každém jednotlivém rozhodnutí. Faktory, které jsou při takovém rozhodování brány v potaz, však mohou být odlišné, viz ESLP. Rozsudek ve věci *Solcan proti Rumunsku*. Rozsudek. Štrasburk: Evropský soud pro lidská práva. 8. 10. 2019. Dostupné z: <<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-196414>>.

relevantní orgány alespoň snažit umožnit naplnění stěžovatelova práva jiným způsobem, tedy např. umožněním telefonického rozhovoru s nemocným příbuzným.

1.2 Judikatura ESLP vztahující se k právům osob zadržovaných či zatčených

Specifický případ pak představují skutkové okolnosti ve věci *Császy proti Maďarsku*.¹¹ Stěžovatel byl zatčen v den pohřbu své nevlastní matky a vyslýchán v době jejího pohřbu, i když se konal nedaleko. V té době ještě nebyl v režimu vazby ani ve vazební věznici, jednalo se „pouze“ o výslech, který byl navíc ukončen cca 20 minut poté, co začal pohřeb. Státní orgány neposkytly žádné meritorní důvody, proč jej na pohřeb s doprovodem eskorty nepustit a výslech o pár desítek minut neposunout – proto došlo k porušení čl. 8.

1.3 Judikatura ESLP týkající se srovnatelnosti postavení osob ve výkonu trestu odnětí svobody s osobami ve výkonu vazby

V případě *Chaldayev proti Rusku* se sice Soud nezabýval tím, zda byla stěžovateli umožněna návštěva v nemocnici či účast na pohřbu blízkého příbuzného, posuzoval však, zda se osoby vazebně stíhané a osoby ve výkonu trestu nacházejí ve srovnatelném postavení a zda tedy nedochází k neodůvodněně horšímu zacházení s jednou z těchto skupin osob, aniž by byl sledován legitimní cíl, a zda to proto nepředstavuje diskriminaci dle čl. 14 Úmluvy ve spojení se čl. 8. Úmluvy.¹² Jeho závěr byl, že co se týká návštěv ve věznicích, dopadá právní úprava na obě tyto skupiny osob velmi podobným způsobem, a proto se ve srovnatelném postavení nacházejí. Není přitom důvod, proč by tomu u umožnění účasti na pohřbech za přítomnosti eskorty mělo být jinak.

Všechna judikatura vztahující se na práva osob ve výkonu trestu se tedy vztahuje i na vazebně stíhané osoby, neboť v případě *Chaldayev* ESLP uvedl, že se tyto osoby nacházejí ve srovnatelném postavení a vazebně stíhané osoby nesmí mít bezdůvodně horší podmínky než osoby ve výkonu trestu. Kritéria pro posuzování individuálních případů, tedy zda daného člověka pustit, mohou být samozřejmě mírně odlišná – zatímco u osob ve výkonu trestu odnětí svobody to budou specificky např. délka trestu, který ještě zbývá odsloužit, u vazebně stíhaných to bude, jak vyplývá např. z případu *Vetsev*, zejména povaha zločinu, ze kterého je osoba obviněná. Obecně však budou aspekty, které je třeba zhodnotit, stejné – nebezpečí toho, že se daná osoba pokusí utéct, logistická a finanční náročnost celé operace či alternativní možnosti řešení, kterými by mohla daná osoba své právo uplatnit. V žádném případě by však neměla nastat např. situace, ve které by zákonná úprava např. v rozporu s principem presumpce neviny osobám ve výkonu trestu umožňovala za určitých okolností výkon trestu zcela přerušit a účastnit se pohřbu i bez přítomnosti eskorty, zatímco osobám vazebně stíhaným, na které je třeba pohlížet jako na nevinné, neumožňovala ani zažádat o to, aby se mohly pohřbu osoby blízké zúčastnit, byť třeba v poutech a za přítomnosti eskorty.

¹¹ ESLP. Rozsudek ve věci *Császy proti Maďarsku*. Rozsudek. Štrasburk: Evropský soud pro lidská práva. 21. 10. 2014. Dostupné z: <<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-147274>>.

¹² ESLP. Rozsudek ve věci *Chaldayev proti Rusku*. Rozsudek. Štrasburk: Evropský soud pro lidská práva. 28. 5. 2019. Dostupné z: <<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-193652>>.

2. Mezinárodní dokumenty upravující právo opustit věznici z naléhavých rodinných důvodů

Kromě Úmluvy existují na mezinárodní scéně pochopitelně i další dokumenty, které se dané problematice věnují. Ač patří do kategorie tzv. „*soft-law*“, tedy spíše doporučujících, právně nezávazných dokumentů, coby zásadní lze na globální úrovni jmenovat Standardní minimální pravidla pro zacházení s vězni (tzv. Pravidla Nelsona Mandely) a na evropské pak Evropská vězeňská pravidla (Doporučení č. Rec (2006) 2 Výboru ministrů členským státům k Evropským vězeňským pravidlům), a to z toho důvodu, že daný problém explicitně upravují.^{13, 14}

Dle článku 70 revidovaných Standardních minimálních pravidel pro zacházení s vězni, schválených Ekonomickou a sociální radou OSN, by mělo být vězni, kdykoliv to okolností dovolí, dovoleno navštívit, ať už s doprovodem nebo samostatně, příbuzného nebo jinou blízkou osobu, která je kriticky nemocná, nebo se zúčastnit jejího pohřbu. Čl. 24.7 Doporučení Rec (2006) 2 Výboru ministrů Rady Evropy členským státům k Evropským vězeňským pravidlům pak uvádí, že povolení opustit věznici by měl vězeň získat nejen z důvodu návštěvy nemocného příbuzného, ale také kvůli účasti na pohřbu nebo z jiných humanitárních důvodů (např. narození dítěte).

Vězeňská služba České republiky se k Evropským vězeňským pravidlům hlásí, na svých stránkách v minulosti informovala o jejich revizi a uvádí, že je vnímá jako „základní vodítka pro tvorbu, aplikaci a interpretaci vnitrostátních právních předpisů“.^{15, 16}

3. Situace osob, kterým zákon umožňuje opustit věznici pro naléhavé rodinné důvody

3.1 Právní úprava přerušování výkonu trestu odnětí svobody pro naléhavé rodinné důvody

Přerušování výkonu trestu odnětí svobody je upraveno v § 56 zákona o výkonu trestu odnětí svobody (dále také „ZVTOS“). Zatímco odst. 1 zmiňuje možnost opuštění věznice coby formu odměny, a to až na 20 dní během kalendářního roku, odst. 2 umožňuje řediteli přerušit výkon trestu pro naléhavé rodinné důvody na 10 dní. Již toto dělení naznačuje, že přerušování výkonu trestu podle odst. 2 by, v souladu s judikaturou Evropského soudu pro lidská práva, formu odměny nemělo mít, od toho je tu již odst. 1. Praxe však stále vypadá tak, že jsou oba tyto důvody směřovány dohromady a odsouzení jsou nezřídkou na pohřby blízkých příbuzných pouštěni „za odměnu“.

Na podzákonné úrovni rozvádí § 56 ZVTOS především Nařízení generálního ředitele Vězeňské služby České republiky 46/2017, o postupu při přerušování výkonu trestu odnětí

¹³ VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV. *Pravidla OSN o minimálních standardech zacházení s vězňnými osobami*. Dostupné z: <https://www.ochrance.cz/uploads-import/ochrana_osob/ZARIZENI/Veznice/Pravidla-Nelsona-Mandely.pdf>.

¹⁴ RADA EVROPY. Recommendation Rec(2006)2-rev of the Committee of Ministers to member States on the European Prison Rules (Evropská vězeňská pravidla). Dostupné z: <https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016809ee581>.

¹⁵ VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČR. *Revidovaná Evropská vězeňská pravidla*. 16. 7. 2020. Dostupné z: <<https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/akademie-vs-cr/clanky/detail/revidovana-evropska-vezenska-pravidla>>.

¹⁶ VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČR. *Poskytnuté informace 2022*. Dostupné z: <<https://www.vscr.cz/sekce/2022>>.

svobody nebo trestního opatření odnětí svobody, opuštění věznice v souvislosti s návštěvou nebo programem zacházení a povolování účasti odsouzených na akcích konaných mimo věznici, (dále také jen „nařízení 46/2017“) a rovněž velmi sporadicky Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody (dále také jen „řád výkonu trestu“), ta však zmiňuje přerušování výkonu trestu pouze v § 57 odst. 8, tedy mezi odměnami, a navíc se výslovně věnuje „*přerušování výkonu trestu a povolení dočasně opustit věznici v souvislosti s návštěvou nebo s programem zacházení*“.¹⁷ Systematickým výkladem tedy lze dovodit, že úmyslem zákonodárce bylo, aby se toto ustanovení vztahovalo pouze k § 56 odst. 1 ZVTOS, nikoliv i k odst. 2, a nevyplývá z něj tedy, že by měl ředitel věznice při rozhodování o přerušování výkonu trestu pro naléhavé rodinné důvody „*přihlížet ke stupni narušení odsouzeného, povaze trestné činnosti, za níž byl odsouzen, délce uloženého trestu a jeho nevykonaného zbytku, typu věznice a stupni zabezpečení věznice s ostrahou, v níž odsouzený trest vykonává, a jeho chování v průběhu výkonu trestu*“, ba naopak – pokud by bylo přáním zákonodárce, aby k těmto faktorům přihlížel i při rozhodování dle § 56. odst. 2 ZVTOS, nespecifikoval by v něm v souladu s předpokladem racionálního zákonodárce, který nevkládá do normativních právních aktů (byť vyhlášek) bezvýznamná ustanovení či jejich části, výslovně a zbytečně navíc „*souvislost s návštěvou či programem zacházení*“.

Při úpravě aplikace § 56 odst. 2 ZVTOS na podzákoně úrovni jsme tedy ponechání s nařízením generálního ředitele vězeňské služby 46/2017.

To již v § 1 odst. 1 uvádí, že účelem nařízení je stanovit jednotný postup při podávání návrhů, jednání, rozhodování a realizaci přerušování výkonu trestu odnětí svobody. Zájmem a cílem Generálního ředitele vězeňské služby tedy zjevně je, aby o těchto záležitostech bylo rozhodováno jednotně – pro naplnění tohoto interního požadavku by tedy mělo být zapotřebí, aby všechna taková rozhodnutí byla transparentně odůvodněna, aby bylo jasné, za jakých okolností, jak a na základě jakých kritérií se ředitelé rozhodují. Na zákonné ani podzákoně úrovni však povinnost odůvodnit rozhodnutí ředitele věznice přerušování výkonu trestu nepovolit nenalezneme.

Paragraf 2 se pak věnuje dalšímu problematickému aspektu – hned jako první ze zásad ředitele věznice při rozhodování o povolení přerušování výkonu trestu je uveden individuální přístup na základě diferencovaného přístupu k odsouzeným. Vedle výslovného požadavku individualizace tedy i z tohoto ustanovení vyplývá potřeba odůvodněnosti rozhodnutí, která je důkazem individualizace – pokud není rozhodnutí odůvodněné, nedá se poznat, zda ředitel věznice posuzoval žádost o propuštění individuálně.

Zajímavé je rovněž věnovat se rozdílu mezi § 5, který specifikuje „*přerušování výkonu trestu jako odměny*“, a § 6, jenž specifikuje přerušování výkonu trestu pro naléhavé rodinné důvody. Paragraf 5 totiž uvádí jako podmínku takového přerušování kladné hodnocení oblastí zvoleného programu zacházení, zatímco § 6 žádnou podmínku kladného hodnocení nezmiňuje. Naopak, je v definici „*naléhavých rodinných důvodů*“ poměrně benevolent-

¹⁷ Nařízení generálního ředitele Vězeňské služby České republiky 46/2017, o postupu při přerušování výkonu trestu odnětí svobody nebo trestního opatření odnětí svobody, opuštění věznice v souvislosti s návštěvou nebo programem zacházení a povolování účasti odsouzených na akcích konaných mimo věznici. Dostupné z: <<https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/odbor-spravni/zakon-106/poskytnute-informace/2022/web-58089-4-priloha-ngr-462017.pdf>>, vyhláška č. 345/1999 Sb., vyhláška Ministerstva spravedlnosti, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody (řád výkonu trestu). Dostupné z: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-345?text=56>>.

ní, když je v odst. 1 definuje jako „skutečnosti, které hluboce zasahují do citového vztahu odsouzeného k jeho blízkým osobám, nebo které mohou mít vážné důsledky v sociální nebo ekonomické oblasti jeho rodinných příslušníků nebo odsouzeného a jež zároveň vyžadují neodkladnou přítomnost odsouzeného u rodiny“, v odst. 2 pak nabízí pouze demonstrativní výčet ilustrující, že mezi takové důvody by vedle úmrtí v rodině či hospitalizace blízké osoby spadala i svatba v rodině či řešení bytových záležitostí nebo zaměstnání odsouzeného.

Prakticky pak schvalování takové žádosti probíhá relativně složitým mechanismem. Žádost odsouzeného či jeho osoby blízké totiž dle § 15 odst. 3 zpracovává jeho vychovatel, který musí vždy v návrhu uvést i jeho odůvodnění včetně obligatorního „vyhodnocení plnění programu zacházení“. Přestože tedy na zákonné úrovni i v předešlých bodech na podzákoné úrovni nemělo mít přerušování výkonu trestu pro naléhavé rodinné důvody formu odměny a bylo od přerušování z takového důvodu jednoznačně odlišováno, podle § 15 nařízení 46/2017 musí být i žádost o povolení návštěvy pohřbu rodiče zdůvodněna informací o tom, jak odsouzený plní program zacházení, i když by tato informace měla být v obdobných případech irelevantní (nejedná se přece o odměnu).

K takto podanému návrhu se posléze, v souladu s § 16, vyjádří odborná komise ve „složení vedoucí oddělení výkonu trestu nebo jeho zástupce, speciální pedagog, psycholog, sociální pracovník, vychovatel, vedoucí oddělení vězeňské stráže nebo jeho zástupce, dále příslušník oddělení prevence a stížností a vedoucí nebo určený zaměstnanec oddělení správního“, přičemž vždy musí „posoudit přístup odsouzeného k plnění programu zacházení“. Důraz má být při posuzování kladen na „naplňování účelu výkonu trestu s ohledem na snižování kriminogenních rizik odsouzeného v průběhu výkonu trestu a na podporu postojů a dovedností, které odsouzenému pomohou k návratu do společnosti a umožní vést po propuštění soběstačný život v souladu s právním řádem“, jak stanoví § 16 odst. 4. Vzhledem k takto restitutivně stanovenému účelu se tedy nabízí možnost podpory rodinných vazeb k blízkým osobám. Výsledkem jednání této komise by pak podle § 16 odst. 6 mělo být stručně odůvodněné stanovisko. To má však pouze doporučující charakter, rozhodnutí je plně v gesci ředitele věznice a nemusí jej nijak odůvodňovat ani v případech, že se od stanoviska komise odchýlí.

To je zčásti dáno i tím, že rozhodnutí ředitele o nepovolení přerušování výkonu trestu nemá charakter rozhodnutí správního orgánu, protože není vůbec žádným formálním rozhodnutím – tím by bylo jen v situaci, že by žádosti bylo vyhověno, a to podle § 17 odst. 6 Nařízení 46/2017. Povinností ředitele věznice je tedy pouze informovat odsouzeného o tom, jestli jeho žádosti bylo vyhověno, či nikoliv. Zamítavé rozhodnutí tedy není žádným způsobem přezkoumatelné nejen u správního soudu, ale ani u jiného orgánu veřejné správy. Na rozhodnutí o povolení opustit věznici, které nepředstavuje žádný zásah do subjektivního lidského práva, jsou tedy kladeny daleko vyšší požadavky na odůvodnění a má formálnější charakter než rozhodnutí opačné, které zásah představuje.

K tomu, že tato právní úprava a na ni navazující postup v praxi nejspíše nejsou souladné s Úmluvou, se v nedávné historii opakovaně vyjadřovala i Veřejná ochránkyně práv.¹⁸

¹⁸ Viz např. kancelář Veřejného ochránce práv. 1640/2016/VOP. Závěrečné stanovisko ze dne 24. 8. 2016. Dostupné z: <<https://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/4676>>, Kancelář Veřejného ochránce práv. 1640/2016/VOP. Zpráva o šetření ze dne 29. 4. 2016. Dostupné z: <<https://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/3974>>, Kancelář Veřejného ochránce práv. 366/2019/VOP. Zpráva o šetření ze dne 5. 4. 2019. Dostupné z: <<https://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/6828>>.

3.2 Přerušení výkonu trestu pro naléhavé rodinné důvody v praxi

Jelikož rozhodnutí ředitele věznice o zamítnutí žádosti o přerušení výkonu trestu z naléhavých rodinných důvodů formálně nejsou rozhodnutím správního orgánu, které by muselo splňovat jakékoliv obsahové náležitosti, tedy být alespoň ředitelem věznice odůvodněné, není s podivem, že Vězeňská služba České republiky neshromažďuje žádné údaje o tom, kolik žádostí o přerušení výkonu trestu dle § 56 odst. 2 ZVTOS odsouzené osoby, kterým lze výkon trestu přerušit, podávají, ani o důvodech, proč jsou tyto žádosti zamítány. Ověřitelnými údaji jsou tedy pouze ty týkající se schválených žádostí, o nichž bylo vydáno Rozhodnutí o přerušení výkonu trestu. V roce 2019 bylo takových žádostí podaných 196 osobami schváleno 230 (nejvýše 34 osobám byl tedy trest odnětí svobody pro naléhavé rodinné důvody v daném roce přerušen opakovaně), v roce 2020 bylo schváleno 60 žádostí podaných 57 osobami a v roce 2021 to bylo 59 žádostí podaných 53 odsouzenými. Směrem k významnému poklesu počtu schválených žádostí mezi lety 2019 a 2020/21 přitom Generální ředitelství Vězeňské služby ČR (dále jen „GRVS“) uvádí, že „*roky 2020 a 2021 byly výrazně ovlivněny protiepidemickými opatřeními přijímanými v souvislosti s epidemiologickou situací vzhledem k rozšíření nemoci covid-19*“. Zároveň však lze předpokládat, že právě vzhledem ke zvýšenému počtu hospitalizací a úmrtí zejména starších osob v letech 2020–2021 bylo případů, kdy se osoby blízké osobám odsouzeným ocitly ve vážném stavu v nemocnici či se konal jejich pohřeb, kterému osoby ve výkonu trestu chtěly být přítomny, spíše více než méně.¹⁹ Ačkoliv tedy vzhledem k nedostatku informací o počtu podávaných žádostí není možné stanovit poměr, v jakém jsou tyto žádosti schvalovány či zamítány, pokud bychom pro roky 2020 a 2021 počítali s tím, že bylo podáno minimálně tolik žádostí, kolik jich bylo v roce 2019 schváleno, tedy 230 (ačkoliv v praxi jich bylo již v předpandemické, natož pandemické době nejspíše podáváno více), zjistili bychom, že bylo vyhověno v průměru 26 % žádostí, tedy zhruba jedné čtvrtině, a necelé třetině žádajících osob.

Procento schválených žádostí v době předpandemické nelze bohužel vzhledem k nedostatku statistických informací určit ani odhadem.

4. Situace osob, kterým zákon neumožňuje opustit věznici pro naléhavé rodinné důvody

4.1 Právní úprava přerušení výkonu vazby pro naléhavé rodinné důvody

V případě osob vazebně stíhaných není o jejich možnosti přerušit výkon vazby z naléhavých rodinných důvodů v zákoně o výkonu vazby (ani v jiném zákoně či podzákoně předpise) ani zmínka a mají tedy v tomto ohledu výrazně horší postavení než osoby ve výkonu trestu odnětí svobody ve věznici s ostrahou, byť se s nimi nacházejí ve srovnatelném postavení a neměly by tak mít horší podmínky. Výklad, že je možné jejich účast na

¹⁹ Ačkoliv možnosti návštěvy v nemocnicích byly během pandemie značně omezeny, účast na pohřbu byla pro nejbližší příbuzné zesnulých možná vždy. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Covid-19 v roce 2021 usmrtil 25,5 tisíce obyvatel Česka*. Poslední změna 29. 6. 2022 [cit. 2022-12-27]. Dostupné z: <<https://www.czso.cz/csu/czso/covid-19-v-roce-2021-usmrtil-255-tisice-obyvatel-ceska>>, MINISTERSTVO PRO MÍSTNÍ ROZVOJ. *Pohřebnictví v době covidu-19*. Poslední změna 1. 12. 2022 [cit. 2022-12-27]. Dostupné z: <[https://www.mmr.cz/cs/ministerstvo/pohrebnictvi/pohrebnictvi-v-dobe-covidu-19-\(1\)](https://www.mmr.cz/cs/ministerstvo/pohrebnictvi/pohrebnictvi-v-dobe-covidu-19-(1))>.

pohřbu či přítomnost v nemocnici povolit s eskortou, by tedy proto měl platit analogicky jako u osob ve výkonu trestu ve věznicích se zvýšenou ostrahou.

Problémem však je, že v žádném dalším zákoně již možnost eskortovat osobu, ať již ve výkonu trestu, či vazebně stíhanou, na pohřeb, do nemocnice, k narození potomka či k jiné obdobné příležitosti spadající pod ochranu práva na respektování soukromého a rodinného života, zmíněna či rozpracována není.

Vzhledem k absenci zákonné úpravy v této věci z ní ani nevyplývá, zda by eskortní činnost v těchto věcech měla provádět Vězeňská služba či Policie ČR.²⁰

4.2 Právní úprava přerušení výkonu trestu pro naléhavé rodinné důvody pro osoby vykonávající trest odnětí svobody ve věznici se zvýšenou ostrahou či na doživotí

Zatímco odsouzeným osobám vykonávajícím trest odnětí svobody ve věznici s ostrahou může být výkon trestu přerušen pro naléhavé rodinné důvody podle § 56 odst. 2 zákona o výkonu trestu odnětí svobody,²¹ odsouzení vykonávající trest odnětí svobody ve věznici se zvýšenou ostrahou a odsouzení vykonávající trest odnětí svobody na doživotí takovou možnost nemají.²²

Paragraf 71 odst. 2 ZVTOS totiž stanoví, že „[o]dsouzenému k doživotnímu trestu nelze přerušit výkon trestu nebo mu udělit kázeňskou odměnu spočívající v povolení dočasně opustit věznici v souvislosti s návštěvou nebo s programem zacházení“. V případě osob vykonávajících trest odnětí svobody ve věznici se zvýšenou ostrahou tento zákaz neplatil až do novely ZVTOS 58/2017, která včlenila do zákona § 72b: „Při výkonu trestu ve věznici se zvýšenou ostrahou se nepoužijí ustanovení § 19 odst. 8, § 45 odst. 2 písm. g) a h), § 56 odst. 1 a 2 a § 68“, a tedy výslovně zakázala možnost přerušení trestu pro naléhavé rodinné důvody. Důvodová zpráva tuto změnu vysvětluje snahou zákonodárce „zamezit vzniku mimořádných situací“ a rovněž „motivovat odsouzené, aby se svým vzorným chováním snažili dosáhnout, aby je soud přeřadil do věznice mírnějšího typu“, kde by jim již trest pro naléhavé rodinné důvody být přerušen mohl.²³ Paragraf 57 odst. 4 písm. b) tr. z. přitom přeřazení odsouzeného, který trest vykonává ve věznici se zvýšenou ostrahou, do věznice s ostrahou, umožňuje nejdříve po vykonání jedné čtvrtiny trestu. Plošné odebrání možnosti přerušení trestu, aby se odsouzení mohli zúčastnit pohřbu blízkého příbuzného z toho důvodu, aby byli motivováni k přeřazení do mírnějšího typu věznice, i když pro řadu z nich to po mnoho let nemusí být vůbec možné, tedy nemusí být opatřením zcela efektivním, natož přiměřeným.

Zároveň si však zákonodárce uvědomoval, že plošný zákaz účasti na pohřbech a podobných příležitostech pro všechny vězně vykonávající trest ve věznici se zvýšenou ostrahou

²⁰ Z odpovědi Policie ČR na Žádost o poskytnutí informace podle zákona 106/1999 Sb. však vyplývá, že minimálně dle názoru Policie by tato případná pravomoc spadala jednoznačně do pravomoci Vězeňské služby ČR.

²¹ Toto ustanovení samozřejmě nezaručuje, že situace osob ve výkonu trestu je s judikaturou ESLP souladná, jedním z problémů je např. otázka diskrece ředitele věznice v rozhodování, komu bude trest z naléhavých rodinných důvodů přerušen a komu ne. Vzhledem k omezenému limitu rozsahu se však příspěvek této problematice nevěnuje.

²² Právní úprava je tedy v tomto případě podobná jako v Lotyšsku, viz rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Ěcis proti Lotyšsku*, dostupné z: <<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-188991>>.

²³ VLÁDA ČR. Důvodová zpráva k zákonu č. 58/2017 Sb. Dostupné z: <<https://www.vlada.cz/assets/urad-vlady/poskytovani-informaci/poskytnute-informace-na-zadost/Priloha-c--3---Duvodova-zprava-k-novelizovanemu-zneni-trestniho-zakoniku.pdf>>.

by byl v rozporu s Evropskými vězeňskými pravidly, Minimálními standardy pro zacházení s vězni a Úmluvou, pročež vložil do důvodové zprávy i pasáž, kde vysvětluje, že takový krok je s garantovanými právy zcela souladný: „*Tím však není vyloučeno, aby odsouzený vykonávající trest ve věznici se zvýšenou ostrahou v situaci zvláštního zřetele hodné (návštěva kriticky nemocného příbuzného nebo jeho pohřeb apod.), nehrozí-li nebezpečí útěku, nemohl opustit prostor věznice. Nebude se tak ale dít ve formě opuštění věznice nebo přerušování výkonu trestu, kdy se odsouzený pohybuje mimo věznici samostatně, tj. bez přítomnosti příslušníků Vězeňské služby, ale v těchto případech se tak bude dít ve formě eskorty, tj. za přítomnosti příslušníků Vězeňské služby (eskortován může být odsouzený nejen k účasti na pohřbu apod. rodinného příslušníka, ale třeba taky ze zdravotních důvodů do mimovězeňského zdravotnického zařízení apod.)*.“ Dále pak připomíná, že možnost přerušování trestu z naléhavých rodinných důvodů nemají ani osoby vykonávající trest odnětí svobody na doživotí.²⁴ Ti přitom mohou podle § 57 odst. 5 trestního zákoníku o přeřazení do mírnějšího typu věznice žádat nejdříve po vykonání 10 let trestu a motivační prvek je u nich tedy minimálně v této době, stejně jako u osob vykonávajících trest ve věznicích se zvýšenou ostrahou, rovněž značně oslaben, pokud je vůbec přítomen.

5. Naléhavé rodinné důvody jako eskortní důvod v právním systému ČR

Jak bylo již výše uvedeno, současná zákonná úprava osobám vazebně stíhaným či odsouzeným k výkonu trestu do věznice se zvýšenou ostrahou či na doživotí neumožňuje povolit přerušování výkonu trestu či vazby ani pro naléhavé rodinné důvody, avšak zákonodárce v důvodové zprávě novely ZVTOS 58/2017 vysvětluje, že v praxi právo těchto osob dle čl. 8 Úmluvy porušováno nebude, neboť zákon nevylučuje možnost doprovodu je v případě potřeby eskortou v rámci výkonu trestu (a analogicky k tomu by tak mělo být i u osob ve výkonu vazby).

Generální ředitelství vězeňské služby však vzhledem k této tezi ve vztahu k odsouzeným uvádí, že ač taková možnost opravdu nikde explicitně vyloučena není, za posledních pět let nebyla taková eskorta provedena ani jednou. Doslova vyjádření GRVS uvádí, že „*žádosti o realizaci eskorty ze zvlášť závažných důvodů nejsou běžně podávány a v případě, kdy odsouzený neměl ze zákona umožněno přerušování výkonu trestu odnětí svobody, nebylo těmto ojedinělým žádostem vyhověno*“. Přesný počet však není znám, neboť vzhledem k charakteru těchto žádostí o nich není nikde vedena žádná statistika. Ve vztahu k obviněným ve výkonu vazby pak GRVS uvádí, že „*není v pravomoci ředitele věznice rozhodnout o tom, aby obviněný na vlastní žádost opustil výkon vazby za účelem realizace eskorty*“.

Důvodem k tomu je, že § 2 odst. 1 písm. c) zákona č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky (dále také „ZVJS“), jí povinnost v obdobných případech eskortu poskytnout neukládá a žádný konkrétnější zákonný či podzákonný podklad, který by danou problematiku rozváděl, neexistuje.

Zmíněné ustanovení ZVJS, které stanoví eskortní činnost obecně, pouze obsahuje výčet možností, kam lze osoby ve výkonu vazby či výkonu trestu odnětí svobody eskortovat: „*do výkonu ústavní nebo ochranné výchovy, ústavního ochranného léčení nebo zabezpečovací detence*“. O něco podrobnější pak je § 3 odst. 2 téhož zákona, možnost eskorty na

²⁴ Ibidem.

pohřeb či do nemocnice však není uvedena ani v jednom z jeho ustanovení. Podrobnosti k eskortní činnosti pak obsahuje Nařízení generálního ředitele Vězeňské služby České republiky č. 33/2019, o vězeňské a justiční strážci, které však žádné ustanovení řešící danou situaci a eskortu v dotčených případech neobsahuje.

Policejní eskortní činnost je pak upravena Závazným pokynem policejního prezidenta č. 159/2009, o eskortách, střežení osob a policejních celách. To obsahuje ve čl. 1 definici eskorty coby: „*přemístění (přesun nebo převoz) osoby omezené na osobní svobodě policistou do stanoveného místa; eskorta začíná okamžikem poučení osoby policistou o omezeních na jejich právech a sdělením, že bude eskortována; eskorta končí dosažením stanoveného místa k provedení služebních úkonů [...]*.“ Do této definice by se tedy eskorta osoby omezené na osobní svobodě na pohřeb či na návštěvu osoby blízké v nemocnici vešla. Ve čl. 2 odst. 1 pak závazný pokyn stanoví i oprávnění pro policisty, kteří mohou eskortu provádět a) z vlastního rozhodnutí, či b) z rozhodnutí oprávněného policisty.²⁵ Taxativní výčet důvodů, na základě kterých by bylo možné eskortu provádět, však ani tento závazný pokyn neobsahuje. Pro účely eskort osob zadržených či zatčených by se tedy čistě teoreticky na základě tohoto interního dokumentu postupovat, pokud by příslušná situace nastala, mohlo; naopak u osob vazebně stíhaných či odsouzených k výkonu trestu by tomu tak podle tvrzení Policie ČR být nemělo, neboť tyto osoby nespádají pod její gesci.

V odpovědi na otázku, zda existuje nějaký dokument, podle kterého by se postupovalo v případě, že by bylo potřeba na pohřeb osoby blízké či do nemocnice na návštěvu doprovodit osobu zadrženou/zatčenou, však Policie ČR sděluje, že takovými informacemi nedisponuje a na takovou otázku nemá ani vytvořený právní názor.

V praxi tedy žádné eskorty pro naléhavé rodinné důvody neprobíhají v případě osob vazebně stíhaných ani odsouzených na doživotí/do věznic se zvýšenou ostrahou a možnost realizace jejich práva dle čl. 8 je, jak vyplývá z vyjádření Generálního ředitelství vězeňské služby, v tomto případě fakticky vyprázdněna. Tato praxe je tedy v rozporu s judikaturou ESLP a Úmluvou.

Účast zaměstnance při akcích mimo věznici je stanoveno pro typ věznic s ostrahou pouze v § 53 odst. 6 vyhlášky č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu. Toto ustanovení říká, že „*pro odsouzené, u nichž lze předpokládat, že toho nezneužijí, a odsouzené zařazené ve výstupním oddílu lze organizovat též akce mimo věznici, kterých se vždy účastní zaměstnanec Vězeňské služby*“.²⁶ Česká právní úprava se tak nachází v absurdní situaci, kdy je možné zorganizovat a poskytnout odsouzenému eskortu v případě, že se účastní nějaké akce konané mimo věznici, v případě účasti na pohřbu blízké osoby či jiných naléhavých rodinných důvodů to však možné není, přestože ve druhém případě tímto postupem dochází k zásahu do základního lidského práva.²⁷

V případě osob zatčených/zadržených pak k takové situaci v ČR vzhledem k tomu, že na ni Policie nemá vytvořený právní názor, zatím nejspíše nedošlo – pokud by k ní však došlo, pak by eskorta na základě Nařízení generálního ředitele Vězeňské služby České republiky č. 33/2019, o vězeňské a justiční strážci nejspíše potenciálně možná byla.

²⁵ POLICEJNÍ PREZIDIUM ČR. *Závazný pokyn policejního prezidenta č. 159/2009, o eskortách, střežení osob a policejních celách.*

²⁶ Podrobnosti aplikace tohoto ustanovení v praxi jsou pak rozvedeny v § 14 nařízení 46/2017, otázku doprovodu zaměstnanců věznic řeší konkrétně § 14 odst. 2.

²⁷ Více viz část „6. Právní úprava eskortní činnosti“.

6. Dosavadní judikatura v České republice

V situaci, kdy moci zákonodárná a výkonná vytvoří stav, který je v rozporu s garantovanými lidskými právy, nabízí se možná náprava v podobě zásahu moci soudní. Ta je však v tomto případě značně problematická – vzhledem k tomu, že neexistuje formální možnost, jak o možnost opustit z naléhavých rodinných důvodů věznicu požádat, neexistují ani žádná rozhodnutí, proti kterým by se bylo možno odvolat, podat proti nim stížnost či je jiným způsobem napadnout a k soudu se takovým způsobem dostat. Možnost podat stížnost k Ústavnímu soudu či Evropskému soudu pro lidská práva pak vzhledem k dlouhým časovým obdobím, ve kterých bývají stížnosti u těchto institucí vyřizovány, nemá potenciál dotčeným osobám v praxi pomoci v tom, aby se na pohřeb dostaly. Přesto však minimálně jeden případ, kdy dokonce Nejvyšší soud takovou věc řešil, existuje.

6.1 Judikatura Nejvyššího soudu ČR

Vyplývá to z usnesení Vrchního soudu v Praze z roku 2013 a následného usnesení Nejvyššího soudu o stížnosti v témže případě.²⁸ V. K., toho času ve vazební věznicí, se chtěl zúčastnit pohřbu svého otce. Aby se k soudu dostal a mohl jej zpravit o své situaci, podal tedy alespoň odvolání proti rozhodnutí o prodloužení vazby – orgány věznic však bylo vyhodnoceno, že jeho zdravotní stav neumožňuje eskortu k soudu (s čímž nesouhlasil).²⁹ Žádný soud tedy nemohl včas informovat, že si přeje zúčastnit se pohřbu svého otce. Tento postup posléze schválil Vrchní soud v Praze.

Když se později jeho věc dostala až k Nejvyššímu soudu, ten konstatoval, že celý postup byl zcela v pořádku, neboť obviněnému hrozil vysoký trest a existovaly důvodné obavy, že by se mohl pokusit skrývat: „[...] ze shora uvedeného je patrné, že skutečnost, že se chtěl zúčastnit pohřbu svého otce, nemohla vést k jeho propuštění z vazby, ač se jedná o velmi politováníhodnou událost“. Neexistenci zákonné úpravy institutu, který by umožnil vazebně stíhané osobě navštívit pohřeb osoby blízké, byť v doprovodu eskorty, tedy Nejvyšší i Vrchní soudy zcela ignorovaly a potenciálně protiústavní zákonnou úpravou, která je ve zjevném rozporu s ustálenou judikaturou ESLP, se vůbec nezabývaly. Přitom pokud by jakýkoliv ze soudů, který danou věc řešil, dospěl k názoru, že zákon, jehož má být při řešení věci použito, je v rozporu s ústavním pořádkem, měl podle čl. 95 odst. 2 Ústavy předložit věc Ústavnímu soudu.³⁰

Kromě této trestněprávní epizody je však třeba připomenout, že alespoň v občansko-právních věcech se již Nejvyšší soud k otázce, zda pod ochranu práva na soukromí spadá i vztah osoby k zesnulému příbuznému, kladně vyjádřil, a to v rozhodnutí 30 Cdo 3361/2007, kde uvádí: „Je pak zřejmé, že přes smrt fyzické osoby pravidelně dále u osob jí nejbližších přetrvávají vytvořená a prožívaná rodinná pouta ve formě piety, resp. kultu, přičemž jejich význam pro prakticky každou pozůstalou fyzickou osobu je nepopíratelný. Proto ne-

²⁸ NEJVYŠŠÍ SOUD ČR. Usnesení 11 Tvo 26/2013-8. 24. 9. 2013. Dostupné z: <<http://kraken.slv.cz/11Tvo26/2013>>.

²⁹ Orgány věznic oznámily, že se obviněný nachází v karanténě a v takovém případě je možné prodloužit vazbu bez přítomnosti obžalovaného. Proti tomuto postupu si obžalovaný stěžoval právě k vrchnímu soudu s tím, že se „cítí na-prosto zdráv a nic mu neschází“. Nesouhlasil ani s tím, že se nacházel v karanténě, protože jeho spolubydlící z této údajné karantény totiž odjel dokonce na dálkovou eskortu.

³⁰ POSLANECKÁ SNĚMOVNA PČR. Ústava České republiky. Dostupné z: <<https://www.psp.cz/docs/laws/constitution.html>>.

*citlivý neoprávněný zásah proti této chráněné sféře fyzické osoby představovaný znemožněním realizace práva na pietu je zásahem do soukromí.*³¹

6.2 Judikatura ústavního soudu ČR

Ačkoliv přímo k otázce práva odsouzené či vazebně stíhané osoby zúčastnit se pohřbu osoby blízké se české justiční orgány vyjadřovaly zatím jen unikátně, a ještě k tomu nepřímou, to, že podle jeho názoru vztah osoby k zesnulým příbuzným spadá pod ochranu práva na rodinný život nejen podle čl. 8 Úmluvy, nýbrž i podle čl. 10 odst. 2 listiny základních práv a svobod (dále také jen „Listina“), potvrzuje dlouhodobě Ústavní soud ČR.

Najevo to dal např. v nálezu I. ÚS 2477/08 (*Schwarzenberská hrobka*), který se týkal práv a vztahů stěžovatelky k rodinné hrobce, kde byli její předci pohřbíváni od 19. století.³² Přestože stěžovatelka v daném případě vůbec nenamítala zásah do soukromého a rodinného života, Ústavní soud jej i ve vztahu k ostatkům dávno zemřelých předků považoval za tak zásadní, že na jeho základě celý případ rozhodl. V odůvodnění přitom výslovně uvádí, že „rodina a rodinný život představují [...] soubor vazeb udržovaných nejen mezi živými jednotlivci, ale i vazby, které naopak transcendentují lidský život. Představují linii, která spojuje současníky s jejich předky i potomky, byť lze předpokládat, že intenzita takových vazeb se liší, pokud jde o vztah mezi výlučně živými příslušníky rodiny a vztah k již dávno zesnulým předkům,“ čímž zřejmě míní, že intenzita vazeb k již dávno zesnulým předkům bývá menší, a tedy zasluhuje i nižší úroveň ochrany, ale i přesto by i tyto vazby být chráněny měly – logicky pak tedy o to více by měl být chráněny vazby k osobám, které byly za života danému člověku opravdu blízké a zemřely před dobou velmi nedávnou, či dokonce ještě nezemřely, ale leží v nemocnici a bezprostředně jim taková možnost hrozí.

Dále pak Ústavní soud v kontextu, ve kterém připomíná i příslušnou judikaturu ESLP, označuje „respekt k památce předků, případně požadavek pietního zacházení s předky“ za „typický obsah vztahu žijícího člena rodiny k jeho zesnulým předkům,“ který je „nepochybnou součástí práva na rodinný život“. Jeho součástí je pak podle Ústavního soudu „bezpochyby i to, jakým způsobem je nakládáno s mrtvými předky [...]. Zvláštní pouto jednotlivce se proto neváže pouze k mrtvým předkům, ale rovněž i k místu jejich „posledního spočinutí“,“ přičemž „všechny civilizace znají smuteční obřady, jimiž je jedinec vyprovázen [...], lidské bytosti nežijí a neumírají jen samy pro sebe. Jak lidská přirozenost, tak prostředí, v němž člověk žije, jsou kategoriemi sociálními, neboť všichni náležíme k větší či menší skupině přátel, rodině či komunitě. Tato práva mají původ v respektu k obecné lidské podstatě, a to v obou směrech jak ve vztahu k zemřelé osobě, tak ve vztahu k osobám pozůstalým.“ Ačkoliv se tedy k otázce toho, zda je chráněným obsahem práva na soukromý a rodinný život i „právo“ účastnit se pohřbu osoby blízké, či ji před smrtí navštívit, Ústavní soud přímo nevyjádřil, nepřímou vyslovil, že vztah k nedávno zesnulým osobám blízkým podléhá ochraně práva na soukromý a rodinný život, a to ve větší intenzitě, než vztah k dávným předkům, že této ochraně podléhá i „požadavek pietního zacházení s předky“, přičemž toto

³¹ V daném případě popsaný zásah žalovaného spočíval ve zcela neopodstatněném zveřejnění fotografií zpodobňujících mimo jiné též ohořelé tělesné pozůstatky tragicky zesnulého syna žalobců, viz NEJVYŠŠÍ SOUD ČR. Rozsudek ve věci 30 Cdo 3361/2007 ze dne 31. 1. 2008. Dostupné z: <<https://www.zakonyprolidi.cz/judikat/nscr/30-cdo-3361-2007>>.

³² ÚSTAVNÍ SOUD ČR. Nález ve věci I. ÚS 2477/08 ze dne 7. 1. 2009. Dostupné z: <<https://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=1-2477-08>>.

„zvláštní pouto“ se váže rovněž „k místu posledního spočinutí“ a v tomto kontextu připomíná důležitost „smutečního obřadu, jímž je jedinec vyprovázen“, tedy v českém kulturním kontextu pohřbu, přičemž tato práva „mají původ v respektu k osobám pozůstalým“. Argumentem *a minori ad maius* pak logicky dospějeme i k závěru, že pokud pod ochranu práva na rodinný život spadá ochrana vazeb k zemřelé osobě, realizovaná např. prostřednictvím smutečního obřadu, pak přinejmenším stejnou ochranu si zasluhují i vazby mezi osobami ještě živými, které jsou ještě intenzivnější než s osobou již zesnulou.

Ústavní soud zároveň také samozřejmě připomíná (§ 39), že tato práva v žádném případě nejsou neomezitelná, avšak že „v konkrétním případě podléhá konkurence základních práv testu *proporcionality*“.³³

To, že omezení na osobní svobodě v průběhu trestního procesu nutně spadá mezi situace, ve kterých je právě *proporcionalitu* zásahu do daných práv třeba vždy hlídat a poměřovat, pak potvrzuje Ústavní soud již déle než dvě dekády, jak vyplývá např. z rozhodnutí IV. ÚS 257/2000, kde uvádí, že „*trestněprocesní princip zdrženlivosti, plynoucí z § 2 odst. 4 tr. ř. za středníkem*,³⁴ jenž orgánům činným v trestním řízení ukládá povinnost projednávat trestní věci s plným šetřením občanských práv zaručených ústavou, tzn. při aplikaci zajišťovacích procesních úkonů se důsledně držet požadavku jejich subsidiarity“.³⁵

Komentářová literatura se navíc shoduje, že v kontextu trestního řízení se již Ústavní soud nepřímou vyjádřil i k otázce srovnatelného postavení osob vazebně stíhaných a osob ve výkonu trestu, neboť „v nálezu II. ÚS 590/08 uvedl, že *vazba nemá způsobovat větší újmu než trest, který za spáchání trestného činu hrozí*“,³⁶ a tedy pokud trest hrozící za daný trestný čin minimálně formálně neobsahuje újmu v podobě zásahu do nějakého práva, neměl by tuto újmu bezdůvodně představovat institut vazby.³⁷

Závěr

Evropský soud pro lidská práva ve své judikatuře již více než 20 let zastává názor, že obecné a nedostatečně zdůvodněné nepovolení krátkodobě opustit věznicí osobě omezené na svobodě (ať již z důvodu vazby, výkonu trestu či zadržení či zatčení) za účelem účasti na významné životní události (závažné onemocnění, pohřeb, narození dítěte apod.) před-

³³ Prováděli-li bychom přitom test *proporcionality* u zásahu v podobě nemožnosti vazebně stíhaných osob účastnit se s eskortou pohřbu osoby blízké, nedostali bychom se většinou nejspíše ani za první krok, tedy za kritérium vhodnosti – tento zásah totiž není žádným způsobem vhodným k dosažení žádného z účelů vazby, možná krom prevence pokusu o útek v některých zvláště závažných a odůvodněných případech. Ovlivňování svědků či pokračování v páchání trestné činnosti však z pohřbu za doprovodu eskorty nehrozí.

³⁴ Nyní se jedná o § 2 odst. 4 větu 3.

³⁵ ÚSTAVNÍ SOUD ČR. Nález ve věci IV. ÚS 257/2000 ze dne 25. 1. 2001. Dostupné z: <<https://www.zakonyprolidi.cz/judikat/uscr/iv-us-257-2000>>.

³⁶ Soudce nejvyššího správního soudu Tomáš Langášek pojmenovává toto pravidlo jako „*zásadu proporcionality vazby*“ a podotýká, že „*toto omezení (tedy že vazba nemá způsobovat větší újmu než trest, který za spáchání trestného činu hrozí) se neuplatní, pokud nastanou další kvalifikované okolnosti odůvodňující použití tohoto zajišťovacího institutu i u typově méně závažnějších trestných činů, je-li to třeba pro naplnění účelu trestního řízení*“. Přítomnost takových okolností by však měla být vyhodnocována individuálně v každém jednotlivém případě, nikoliv generálně předjímana.

³⁷ KOPA, Martin. Základní lidská práva a svobody, čl. 8. In: HUSSEINI, Faisal – BARTOŇ, Michal – KOKEŠ, Marian – KOPA, Martin a kol. *Listina základních práva svobod – komentář*. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 274, al. 90, a LANGÁŠEK, Tomáš. K čl. 8. In: WAGNEROVÁ, Eliška – ŠIMÍČEK, Vojtěch – LANGÁŠEK, Tomáš – POSPÍŠIL, Ivo a kol. *Listina základních práva a svobod: Komentář*. Wolters Kluwer. ASPI_ID KO2_1993CZ. Dostupné z: <<https://www.aspi.cz/products/lawText/13/46500/1/2?rem=590%2F08>>.

stavuje zásah do jejího práva na respektování soukromého a rodinného života. Každý takový případný zásah musí být proto nezbytný, jinak je v rozporu s čl. 8 Úmluvy. Této nezbytnosti je možné dosáhnout tím, že by uvolnění dané osoby či organizace její eskorty představovaly nepřiměřené bezpečnostní riziko, nadměrnou logistickou či finanční zátěž apod. Orgány vykonávající státní moc se však vždy musí snažit, aby byl zásah co nejméně intenzivní a dané osobě bylo povoleno maximum, které je daný orgán schopný finančně či bezpečnostně zvládnout. Zároveň musí být potřeba každého takového zásahu individuálně zhodnocena a odůvodněna s přihlédnutím k okolnostem konkrétního případu.

Právní úprava a praxe v České republice jsou tedy s těmito požadavky jednoznačně v rozporu. Pro vybrané skupiny osob je totiž možnost přerušení výkonu trestu z naléhavých rodinných důvodů výslovně zakázána, pro ostatní vůbec není v zákoně upravena, stejně tak jako možnost účastnit se pohřbu či návštěvy blízkého příbuzného v nemocnici s eskortou.³⁸ Zákonodárce si je přitom tohoto problému, stejně jako možností jeho řešení, evidentně vědom, když takovou možnost v důvodové zprávě k ZVTOS sám zmiňoval. Přestože tedy zákonodárce možnost eskort v těchto případech verbálně podporuje, ve snaze přesvědčit, že současná právní úprava je ústavně konformní, žádnou prováděcí legislativou neumožnil jejich realizaci v praxi. Nelze proto než konstatovat, že možnost uplatnění daného práva je pro dotčené osoby fakticky vyprázdněna. Teoretická možnost uplatnit své právo, která však nenalézá žádnou oporu v praxi, nemůže k naplnění požadavků ESLP stačit. S organizací eskort v těchto případech by přitom neměl být finanční ani organizační problém, neboť v současné době jsou realizovány v případech konání akcí mimo věznic, kterých se někteří vězni mohou s doprovodem z řad příslušníků vězeňské služby účastnit.

V případě osob ve výkonu trestu odnětí svobody v „běžném“ režimu pak sice teze o naprosté nemožnosti přerušení výkonu trestu pro naléhavé rodinné důvody neplatí, i v jejich případě je však právní úprava ústavně nekonformní. Teoreticky je sice benevolentní a počítá i s návštěvami svateb či porodů a řešení bytových záležitostí, v praxi je však rozhodnutí zcela v diskreci ředitele věznic, který jej nemusí nijak odůvodňovat ani v případě pohřbů či návštěvy nemocnic a v případě jeho zamítavého stanoviska je i zcela nepřezkoumatelné.

Kromě toho, že je současná právní úprava dané oblasti ústavně nekonformní svou plošností a absencí proporcionality, je navíc zřejmé i diskriminační, neboť osoby ve výkonu vazby a osoby ve výkonu trestu odnětí svobody jsou, jak vyplývá z rozhodnutí ESLP ve věci *Chaldayev proti Rusku*, ale např. i z nálezů Ústavního soudu II. /US 590/08, ve srovnatelném postavení. Ve srovnatelném postavení se stejně tak nacházejí i osoby ve výkonu trestu odnětí svobody, které žádají o přerušení výkonu trestu za účelem účasti na „akci konané mimo věznic“, a ty, které o něj žádají z naléhavých rodinných důvodů. Ani u jedné z těchto dvojic skupin obyvatel přitom nelze dohledat žádný legitimní cíl, který by opodstatňoval rozdílnost v zacházení mezi nimi – jestliže eskortu lze poskytnout osobám, které se účastní „akce za odměnu“, proč by nemělo být možné ji poskytnout osobám, které jsou teprve vazebně stíhané a z hlediska práva je třeba na ně pohlížet jako na nevinné.

³⁸ Byť alespoň pro osoby zadržené či zatčené není možnost eskorty vyloučena v potenciálně použitelném interním právním předpise.

Temporary Release from Prison or Provision of Escort for Urgent Family Reasons as part of the right to Respect for Private and Family Life of Detained Persons

Jakub Drahorád (<https://orcid.org/0000-0003-2552-6933>)

Abstract: The paper deals with the issue of exercising the right to respect for private and family life by persons deprived of personal liberty due to detention or imprisonment in the form of the possibility to temporarily leave prison space, accompanied by an escort or alone, for serious family reasons. By these the paper means attending the funeral of a close relative or the possibility to visit them in the hospital. While in the case of persons remanded in custody, this issue is not regulated in any way by legal or secondary legislation, in the case of persons serving a custodial sentence in prisons with increased security or for life, it is partially explicitly prohibited. In practice, therefore, these persons are barred from exercising their right under Article 8 of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. In the case of persons in the “regular mode” of serving a prison sentence, the execution of this right is dependent on the discretion of the prison director, who does not have to justify his informal decision to suspend the sentence, which is not amenable to review, in any way. The European Court of Human Rights has, however, consistently held for 20 years that a ban on attending a close relative’s funeral or visiting such a person in a hospital constitutes a violation of Article 8 and requires that each such case shall be treated individually, and the exercise of the right should be made possible until the infringement is necessary in a democratic society. The thesis therefore examines whether the situation in the Czech Republic is consistent with the case law of the ECtHR and suggests possible changes.

Keywords: European Court of Human Rights, respect for private and family life, art. 8 of the Convention, detention, imprisonment